

YA'KÛBÎ'NİN *TARİH*'İNDE HİNDLİLER BAHSİ*

Murat AĞARI**

ÖZ

Ya'kûbî'nin *Tarih* adlı eseri genel İslâm tarihi türüne giren bir eserdir. Hz. Adem'den/ as başlayarak olayları izah etmeye çalışır ve Hz. Peygamber/ sav dönemine kadar olan bölümlerde, peygamberler tarihi şemasıyla Dünya tarihini anlatır. Süryânî hükümdarlar, Musul, Nineva, Bâbil ve Hind hükümdarları, Yunanlılar, Yunan ve Rum hükümdarları, Fars hükümdarları ve Çin hükümdarları bahsettiği dünya tarihinin bir unsurudurlar. Dolayısıyla İslâm öncesi dünyayı tanımak ve anlamak açısından Ya'kûbî'nin eseri önemlidir.

Eserin ikinci bölümü Hz. Peygamber'in doğumundan itibaren Abbasî halifesi Mu'temid-Alellah'a kadar olan dönemi ele alır. Dolayısıyla bir yönüyle dünya tarihi niteliği taşıırken, bir diğer yönüyle bir İslâm tarihidir ve İslâm tarihinin geniş bir periyodu hakkında bilgi vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ya'kûbî, Tarihü'l-Ya'kûbî, Tarih, Coğrafya, Hind Hükümdarları

ABSTRACT

Yaqubi's work entitled *History* is a work that falls into the general genre of Islamic history. He tries to explain the events starting from Adam and in the chapters up to the time of the Prophet, he tells the history of the World with the historical diagram of the prophets. The Syriac rulers, the rulers of Mosul, Nineveh, Babylon and the Hindus, the Greeks, the Greek and Greek rulers, the Persian rulers and the Chinese rulers are the elements of world history that he is

* Bu makale 03.10.2021 tarihinde dergimize gönderilmiş; 05.10.2021 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 15.10.2021 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiş ve 20.12.2021 tarihinde yayınlanmıştır.

Makaleye atıf şekli; Murat Ağarı, Ya'kûbî'nin *Tarih*'inde Hindliler Bahsi, *Avrasya Beşeri Bilm Araştırmaları Dergisi*, Cilt/Sayı: 1-1 (2021), Karabük 2021, s. 44-59.

ISSN 2791-9900/e-ISSN 2822-2253, DOI: 10.7596/abbad.20122021.004

** Prof. Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, muratagari@karabuk.edu.tr, Orcid Id: 0000 0003 1720 4598

talking about. Therefore, Yaqubi's work is important in terms of recognizing and understanding the pre-Islamic world.

The second part of the work is Hazrat Mahdi (as). It deals with the period from the birth of the Prophet to the Abbasid caliph Mu'temid-Allah. Therefore, while it has the nature of a world history in one aspect, it is an Islamic history in another aspect and provides information about a wide period of Islamic history.

Keywords: Yaqubi, History of Yaqubi, History, Geography, Indian Monarchs

I. YA'KÛBÎ, HAYATI VE ESERLERİ

Kaynaklarda adı değişik şekillerde geçen Ya'kûbî'nin bilinen ismi yukarıda verdiğimiz şekildedir. Doğum tarihi konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Ya'kûbî'nin büyük dedesi Vâdîh, Abbasîlerin devlet yönetiminde önemli görevlerde bulunmuş, önce Azerbaycan ve Ermenistan'da sonraları ise Mısır'da görev yapmıştır. Ya'kûbî'nin babası ve dedesi ise dönemin ileri gelen postacılarındandır. Bu rivayetlerden, Ya'kubi ailesinin Abbasî devlet kademelerinde önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır.

Bağdat'ta doğan Ya'kubi, küçük yaşlarda Ermenistan'a seyahat etmiştir. Bu da bundan sonraki seyahatlerinin başlangıcını teşkil etmiştir. Ermenistan ve Horasan'da uzun müddet kalmış ve Tahirîler'in hizmetinde bulunmuştur. Ancak bu dönemde hangi tür bir memurluk yaptığı bilinmemekle beraber bürokraside kâtiplik yaptığı, ya da istihbarat teşkilatına benzer bir posta servisinde çalıştığı sanılmaktadır.

Uzun süre Ermenistan ve Horasan'da yaşadığını belirttiğimiz Ya'kubi, Hindistan, Çin, Magrib, İran, Endülüs ve Suriye'nin yanısıra diğer birçok Arap ülkesine de seyahatlerde bulunmuştur. Hayatının geri kalan kısmını Tolunoğulları döneminde Mısır ve Kuzey Afrika'da geçirmiştir.

Ölüm tarihi hususunda iki rivayet mevcuttur. Bazılarına göre 284/897 yılında vefat ettiği kaydedilmekteyse de Tolunoğullarının yıkılışının ardından, onların güzelliklerini dile getirmesi, yukarıdaki beyanların doğru olmadığını ve Tolunoğullarının yıkılışına kadar yaşadığını göstermektedir. Ancak bu dönemle ilgili yaşamı konusunda bir kayda rastlamadığımızdan, onun en erken olarak Tolunoğullarının yıkılış tarihi olan 292/905 yılında vefat ettiği söylenebilir. Bunun da ne derece sıhhatli olacağı konusunda şüphelerimiz bulunmaktadır.

Aynı zamanda tarihçi olan Ya'kûbî'nin, kendi adını taşıyan bir de tarih kitabı bulunmaktadır. Bu eser, coğrafya ile ilgili olan eserinden daha çok tanınmaktadır. Ya'kûbî *Tarih*'ini Tahiroğulları döneminde yazmıştır.

Genel İslâm tarihi türüne giren bu eserde Ya'kûbî, Adem (*as*) ile başlayarak olayları izah etmeye çalışır. Hicretten sonra ise olayları yıllara göre verir. Kitabına yaratılışla başlar. Ancak bu başlangıç kısmı ve kitabın önsözü kayıptır. Kitabın birinci cildi daha ziyâde kültür tarihi özelliği taşımaktadır. Geçmiş peygamberler, Süryani, Babil, Hind, Yunan, Rum, Fars kralları ve hükümdarları ve İslam öncesi Arap toplumunun dini ve şiiri hakkında bilgiler yer almaktadır. Eserin ikinci cildi ise Hz. Peygamber'in doğumundan itibaren Abbasî halifesi Muhammed Mühtedî'ye kadar olan dönemi ele almaktadır.

Ya'kûbî'nin günümüze ulaşan diğer eseri, *Müşakletü'n-Nas li Zamanihim vema Yağlibu aleyhim fi Külli Asrin* adını taşımaktadır. Bunların dışında günümüze ulaşmayan ama Ya'kûbî'nin olduğu bilinen eserleri de bulunmaktadır. Bunlar; *Fethu'l-İfrikiyye*, *Ahbaru Ümemi's-Salife*, *Memâlik ve'l-Mesâlik* ve Tahirîler ile ilgili olarak kaleme aldığı müstakil bir eserdir.¹

II. YA'KÛBÎ'NİN TARİH'İNDE HİNDLİLER BAHSİ

İlim ehli şunları söyledi: “Sözlerinin etrafında toplanılan Hind hükümdarlarının ilki hükümdar Brahman² idi. “İlk başlangıç/البدء الاول” onun dönemindeydi. (Brahman) yıldızlar hakkında ilk konuşan kişidir. (Yıldızların) ilmi ve “Hindlilerin “*Sind-Hind/ السند هند*” olarak isimlendirdikleri ve anlamı “asırların asrı/دهر الدهور” olan ilk kitabı ondan edinilmiştir. Ercebher/الارجربر ve Mecisti/المجستي³ ondan yapılan özetlerdir. Erkend/الاركند ise Ercebher'den/

¹ Ya'kûbî'nin hayatı ve eserleri ile ilgili olarak bkz: Murat Ağarı, “Ya'kûbî”, *DİA*, C: 43, s. 287

² Brahman, Sanskritçe'de “söylemek, konuşmak; bağırarak, yüksek sesle çağırmak, kükremek; büyümek, güçlü olmak” anlamlarındaki brh kökünden türetilmiştir. Nötr şekliyle (brahman) “kutsal kudret, yüce gerçek” anlamındadır. Kelimenin müzekker şekli olan brahman ise (diğeriyle karışmaması için brahmâ şeklinde de yazılmaktadır) “bu kudrete sahip veya ona bağlı olan kimse” demektir. Brahman kavramı zamanla önem kazanıp her şeyin özünü ifade etmeye başlamış, dünyaya şekil ve düzen vermesi sebebiyle bir ilâh olarak kişileştirilmiş ve kelimenin müzekker şekli olan brahman yaratıcı tanrının adı olmuştur. Bu kutsal kudrete bağlı olan veya kendini ona adanmış anlamında brahman kelimesi din adamını da ifade etmektedir. Diğer taraftan “brahman ile donatılmış” anlamındaki brahmana kelimesi Sanskritçe'de hem kast sisteminin en üst grubunun hem de Vedalar'a yapılan şerhlerin adıdır. Bkz: Günay Tümer, “Brahmanizm”, *DİA*, C: 6, s. 329

³ Mecisti/المجستي Batlamyus'un (ö. 168[?]) astronomiye dair *Sintaksis* veya *Matematikis Sintaksis* olarak anılan eserinin İslâm literatüründeki adıdır. On üç bölümden oluşan eser şu konuları ihtiva etmektedir: Astronomi ile ilgili genel bilgiler, trigonometri, iklimler teorisi, güneş yılı, ayın periyodları, anomali (ayın yörüngesinin eğikliği), güney ve kuzey yarım kürelerindeki sâbit yıldızlar katalogu, gezegenler teorisinin esasları, Mars, Merkür, Venüs, Satürn ve Jüpiter gibi o dönemde bilinen gezegenlerin hareketleri, doğuş ve batış zamanları. Bkz: Cengiz Aydın-Gülseren Aydın, “Batlamyus”, *DİA*, C: 5, s. 197

الارجهير ve Batlamyus'un/⁴ بطليموس kitabı olan Mecistî'den/المجستي yapılan özettir. Daha sonra (Hindliler) bu özetlerden, zîclerden/الزيجات⁵ ve benzeri hesaplama üzerine olan şeylerden çalıştılar. (Böylelikle) marifeti idrak edilemeyen ve tüm hesaplamaların (içerisinden) çıkarıldığı dokuz Hind harfi/تسعة الاحرف الهندية (ortaya) konuldu. Bunlar: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9'dur. Bunların ilki 1'dir. (1 aynı zamanda) 10, 100, 1.000, 100.000, 1.000 000, 10.000 000 ve 100.000 000'dur. Bu hesaplama (1'den) başlayıp, yukarı doğru çıkar. İkincisi 2'dir. (2 aynı zamanda) 20, 200, 2.000, 20.000, 200.000, 2.000 000'dur. Bu hesaplama göre, dokuz rakam da/تسعة الاحرف yukarıya doğru çıkar. Sadece 10'dan bilinen 1'ler basamağı/بيت الواحد hariçtir. 100'den bilinen 10'lar basamağı da/بيت العشرة aynı şekildedir. Bütün basamaklar/كل بيت bu şekildedir. Eğer (herhangi bir şekilde) bir basamak geçerse, 0 eklenir. 0 küçük bir daire şeklindedir.

Dünyayı yedi iklime⁶ ayırdılar:

⁴ Batlamyus, İslâm astronomisi üzerinde önemli etkileri olan İskenderiyeli astronom, matematikçi, coğrafyacı ve müzik bilginidir. Bkz: Cengiz Aydın-Gülseren Aydın, a.g.m., *DİA*, C: 5, s. 196

⁵ Zic, İslâm bilimleri tarihi literatüründe astronomi cetvellerine verilen addır. Bkz: Yavuz Unat, "Zic", *DİA*, C: 44, s. 397

⁶ Yedi İklim ifadesi Ortaçağ İslâm coğrafyacıların arasında çok kullanılan bir terimdir. Bu şekilde dünyayı yedi farklı bölgeye ayırmışlar ve bu sayede değerlendirmeleri daha pratik yapma imkânına kavuşmuşlardır. Bu terim ile ilgili olarak şu kısa bilgiyi vermek aydınlatıcı olacaktır: İslâmî coğrafya metinlerinde tanımlayıcı coğrafya ile sembolik coğrafya çoğu zaman iç içedir. Bu nedenle modern anlamda bilimsel coğrafyanın nerede bitip; yönleri, dağları, ırmakları, adaları vb. semâvî dünyanın sembolleri olarak kullanan kutsal coğrafyanın nerede başladığı pek belli değildir. Müslümanların dünya kavramı, her zaman merkezî bir yere sahip olan *kozmetik dağ/ Kaf* ve semâvî düzenin yeryüzündeki sembolleri olan (bu yüzden göklerde de karşılığı bulunan) *yedi iklim* kavramlarıyla yönlendirilmiştir. Bu astrolojik sembolizm içinde dile getirilmiştir. Her iklim bir gezegene ve bir *zodyak* işaretine bağlıdır. Yedi göğe karşılık gelen yedi iklim, Babililer, Grekler ve eski İranlılar tarafından da biliniyordu. Yalnız İranlıların yedi iklim anlayışı boylamsal değil eş-merkezci bir anlayıştı. *Kur'ân-ı Kerim* de yedi kat gök ve yerden sözetmektedir. Müslüman coğrafyacılar bunu gelenekteki yedi iklim olarak yorumlayıp çeşitli bölgelerle ilgili ayrıntılı çalışmalarını bu çerçevede sürdürmüşlerdir. İslâm öncesi İran coğrafyası, Pehevce *perseng* kelimesinden gelen Arapça *berzah* kelimesinin de gösterdiği gibi, o dönemlerde Arap coğrafi tasavvurlarını etkilemişti. Eski İranlılar yeryüzünü bir melek şeklinde görmüşler ve yüksek seviyede gelişmiş bir coğrafyaya ulaşmışlardı. Dünyayı *yedi bölgeye/ kişver* ayırmaları yedili mânevî hiyerarşinin yeryüzündeki bir yansımasını oluşturuyordu. Gerek Grek iklimler şemasında ve gerekse Fars kişverler şemasında yedi rakamının sembolik anlamının tamamen bilincinde olan İslâm coğrafyacıları üzerinde derin tesirlerde bulundu. Aynı şekilde eski İranlıların merkezî kozmik dağı, *Kur'an*'da da zikredilen Kaf dağına dönüştü ve hiç değilse büyük sayıda İslâm coğrafyacıları arasında âlemin merkezî bölgesi, İslâm dünyasının merkezî olan ve Müslümanlara göre semâvî eksenin yeryüzünden geçtiği noktayı teşkil eden Mekke'ye tekâbül edecek şekilde yeni bir tarzda kavrandı. Bkz: S. Hüseyin Nasr, *İnsan ve Tabiat*, çev: N. Avcı, İstanbul: İşaret yay., 2. bsk., 1998, s. 99. Aynı durum Ortaçağda Makrobüs ve Martianus Capella'nın eserlerinde de görülmektedir. Bu haritalarda yaşanabilir dünya beş veya yedi iklim bölgesine ayrılıyordu. Bu iklim

Birinci iklime gelince; (burası) Hind'dir. Sınırı, doğu tarafındaki denizden/ bahr ve Çin civarından Irak topraklarındaki Deybül'e,⁷ Hind topraklarındaki deniz körfezine/ halîcü'l-bahr ve Hicaz topraklarına kadardır.

İkinci iklim, Hicaz'dır. Sınırı, (Birinci iklimdeki) körfezden/ halîc, Aden'e, Mısır toprakları tarafındaki Habeş topraklarına ve Irak toprakları tarafındaki Sa'lebiyye'ye/ ثعلبية kadardır.

Üçüncü iklim, Mısır'dır. Sınırı, Habeş toprakları tarafındaki Hicaz topraklarından, güney tarafındaki Okyanus'a/ Bahrû'l-Ahdar/ البحر الاخضر⁸, Mağrib'e, Rum tarafındaki körfeze/ halîc, Irak toprakları tarafındaki Nasîbîn'e⁹ kadardır.

Dördüncü iklim, Irak'tır. Sınırı, Hind tarafındaki Deybül'den Hicaz tarafındaki Sa'lebiyye'ye/ ثعلبية, Rum ve Mısır tarafındaki Nasîbîn'e ve Horasan tarafındaki Belh nehrine kadardır.

bölgeleri Arap alimlerinin iklim teorilerinden alınarak geliştirilmişlerdi. Bkz: Turgut Bilgin, *Genel Kartografya (Kartografyanın Tarihçesi, Projeksiyonlar, Harita Alma ve Yapmanın Esasları)*, İstanbul, İÜEF yay., 1983, s. 29. Bunun dışında yedi iklim tertibine uymayan müellifler de vardı. Bkz: Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul, 1998, s. 95. Yedi İklim konusu ile ilgili olarak bkz.: Murat Ağarı, "İslâm Coğrafyacılarında Yedi İklim Anlayışı", *AÜF Dergisi*, C.: 47, Sayı: II, 2006, ss.: 157-176

⁷ Deybül, Pakistan'ın Sind eyaletinde bugün mevcut olmayan eski bir liman şehridir. İslâmî kaynaklarda adı Mihrân olarak geçen İndus nehrinin batısındaki koyun ağzında kurulmuştur. Bkz: A. S. Bazmee Ansari, "Deybül", *DİA*, C: 9, s. 262. Ayr. Bkz: Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem*, C: 2, s. 495

⁸ Bahrû'l-Ahdar, Okyanus anlamındadır. Okyanus, Grek mitolojisindeki, üzerinde insanların yaşadığı bütün toprakları çevreleyen engin suların tanrısı Okeanos'tan gelen kelimenin bugünkü Arapça'da karşılığı ummân, Ortaçağ İslâm coğrafyacılığında kullanılan karşılığı ise el-bahrû'l-muhît, el-bahrû'l-muzlim, bahrû'z-zulme / zulumât ve el-bahrû'l-ahdardır. Mes'ûdî, Zekeriyâ el-Kazvinî, Yâkût el-Hamevî, Şerif el-İdrîsî, Bettânî ve İbnü'd-Delâî gibi İslâm coğrafyacılarının bu isimlendirmelerinde bir bütün kabul edilen okyanusların derin ve tehlikeli karakterleriyle oralarda hâkim olan şiddetli hava akımları rol oynamıştır. Bkz: Mustafa L. Bilge, "Okyanus", *DİA*, C: 33, s. 341

⁹ Nasîbîn, Güneydoğu Anadolu bölgesinde Mardin iline bağlı ilçe merkezidir. Şehrin adının Asurlular döneminde Nasibina şeklinde olduğu bilinmektedir. Arap kaynaklarındaki Nasîbîn imlâsı Türkçe'de Nasîbîn'e dönmüştür. Bazı yayınlarda, daha kuzeybatıda bulunan başka bir Nasîbîn (Fırat nehri kenarında günümüz idarî taksimatında Şanlıurfa ili sınırları içinde Siverek ilçesine bağlı Nisibin/Azıklı köyü) ile burasının birbirine karıştırıldığı dikkati çeker. Bundan dolayı eski kaynaklarda bu ikincisi Nasîbînü'r-Rûm (Nasîbînü's-sagîr) adıyla anılarak Nasîbîn'den ayırt edilmiştir. Bkz: Metin Tuncel, "Nasîbîn", *DİA*, C: 33, s. 269. Ayr. Bkz: Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem*, C: 5, s. 288

Beşinci iklim, Rum'dur. Sınırı, Mısır toprakları tarafındaki körfezden/halîc, Mağrib tarafındaki denize/bahr, Türk toprakları tarafında Ye'cûc ve Me'cûc'e¹⁰ ve Irak toprakları tarafındaki Nasîbîn'e kadardır.

Altıncı iklim, Ye'cûc ve Me'cûc'dür. Sınırı Mağrib toprakları tarafındaki Türk (topraklarından), Hazar tarafındaki deniz/ bahr ile Kuzey denizleri/بحورالشمال arasındaki çorak topraklara/ mefâviz, doğu tarafındaki Nasîbîn topraklarına ve Horasan tarafındaki Belh nehrine kadardır.

Yedinci iklim, Çin'dir. Sınır Mağrib tarafındaki Ye'cûc ve Me'cûc'den, doğu tarafındaki deniz/ bahr, Hind tarafındaki Kaşmîr toprakları, Horasan tarafındaki Belh nehrine kadardır. Söylediklerine göre, bu iklimlerin her biri 100 fersaha¹¹ 100 fersahlık (bir alanı kaplar.)

Anlattıklarına göre, yeryüzünün çapı/ kutr 2 bin 100 fersahtır. Çevresi/ مدار ise 6 bin 300 fersahtır. (Bu 6 bin 300) fersahın karşılığını 16 bin arşın/ zirâ olarak takdir ettiler.

Anlattıklarına göre, yıldızlar dairesinin altını çevreleyen kol/ zirâ'/ ذراع Ay'ın yörüngesidir ve 125 bin 664 fersahtır. Çapı, Koç (burcunun) başından Terazi (burcunun) başına kasar 40 bin fersahtır. Bu fersahların (ölçüsünü) yeryüzündeki fersahların (ölçüsü) kadar takdir ettiler. En uzun günlerin saat

¹⁰ Ye'cûc ve Me'cûc, Zülkarneyn döneminde ortaya çıkan ve kıyametin kopmasına yakın dönemde zuhur ederek yeryüzünde bozgunculuk yapacak olan topluluktur. Ye'cûc ve Me'cûc konusuna tarih, tefsir, kelâm ve hadis şerhi kitaplarında da yer verilir. Buna göre Ye'cûc ve Me'cûc Hz. Nûh'un oğlu Yâfes'in soyundan gelen bir topluluktur; Tâvil, Tâvis ve Mensik diye üç kola ayrılmıştır. Birinciler uzun, ikinciler orta, üçüncüler ise kulaklarından birini döşek, diğerini yorgan yapacak kadar kısa boyludur; hiçbiri kendi soyundan bin çocuk dünyaya getirmeden ölmez. Hz. İsa'nın nüzûlünden önce seddin arkasından çıkıp yeryüzünde bozgunculuk yapacaklardır. Mûsâ Cârullah, Ye'cûc ve Me'cûc'ün tek bir topluluk değil farklı topluluklar olduğunu, insanların güçsüz zamanlarında ortaya çıktığını ileri sürer. Bazı rivayetlerde bunlar geniş yüzlü, kırmızı tenli, küçük gözlü, basık burunlu diye nitelendirilir. Kıldan ayak kabı giydikleri ve deri kalkanlar kullandıkları, bu giyim-kuşam tarzının da doğu toplumlarına ait olduğu, dolayısıyla onların Türk soyuna mensup buldukları söylenmiştir. Ancak güvenilir rivayetlerin hiçbirinde Ye'cûc ve Me'cûc ile Türkler arasında bir bağlantı kurulmamıştır. Bu yakıştırmaların, Gog ve Magog'un doğudan çıkacağı iddiasının yer aldığı Ehl-i kitap'tan veya Türkler'e düşman olan topluluklardan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Sonuç olarak Ye'cûc ve Me'cûc, *Kur'an*'da ve sahih hadislerde zikredilir; ancak bu isimlerin birer özel isim mi yoksa cins ismi mi olduğu tartışmaya açıktır. Geçmişte yaşadıkları ve gelecekte ortaya çıkacaklarına dâir *Kur'an*'da yer alan bilgidен hareketle Ye'cûc ve Me'cûc'ün yaşadıkları yerden çıkarak dünyaya yayılıp çevrelerine zarar veren, her yeri yakıp yıkan topluluklar olduğunu, tarihte geçtiği gibi gelecekte de bu niteliği taşıyan toplulukların ortaya çıkacağını söylemek isabetli görünmektedir. Bkz: İlyas Çelebi, "Ye'cûc ve Me'cûc", *DİA*, C: 43, s. 373-74

¹¹ Fersah, eskiden kullanılan bir yol mesafesi ölçüsüdür. *Kâmûs-ı Osmânî*'de 3 mil uzunluğunda mesafeye 1 fersah denildiği kayıtlıdır. Dolayısıyla 3 mil 5, 985 km. etmekteydi. Bkz: Yûsuf Halaçoğlu, "Fersah", *DİA*, C: 12, s. 412

(karşılıklarına) gelince; Birinci iklimde 13 saat, İkinci (iklimde) 13.5 saat, Üçüncü (iklimde) 14 saat, Dördüncü (iklimde) 14.5 saat, Beşinci (iklimde) 15 saat, Altıncı (iklimde) 15.5 saat, Yedinci (iklimde) 16 saattir.

Bu takdire göre her şehrin/ medîne (kendine has) en uzun günü vardı. (Bu ölçü) içinde bulunduğu iklimin ortasıydı. (Eğer) bu ölçüye göre olmadığı takdirde, (ölçü) en yakınında bulunan iklimin saatine göredir. Birinci iklimin ortası Ekvator'dan/ خط الاستواء itibaren yaklaşık 30 gecelik bir yürüyüşle Yemen topraklarındaki Sebe şehri ile Doğu ve Batı yönündeki çevresi olur. İşte buralar Aden'in alt taraflarıdır. Daha açık (bir şekilde ifade etmek gerekirse) 10 günlük (bir yürüyüştür.) İkinci iklimin ortası Mekke ve Doğu ve Batı yönündeki çevresi olur. Üçüncü iklimin ortası İskenderiye ile Kûfe ve Basra civarından Doğu ve Batı yönündeki çevresi olur. Dördüncü iklimin ortası İsfahan ve çevresi olup, doğudan batıya doğru enlemi eş değerdedir. Beşinci iklimin ortası Merv topraklarının en ucu ve çevresi olup, doğudan batıya doğru enlemi eş değerdedir. Altıncı iklimin ortası Berzea ve çevresi olup, doğu ile batı arasında (kalan) enlemi eş değerdedir. Yedinci iklimin ortası Türk dağlarında ve (buraların) çevresi olup, doğu ile batı arasında (kalan) enlemi eş değerdedir.

Hindliler şunları söyledi: Allah, Azze ve Celle, gezegenleri Koç (burcunun) ilk dakikasında gezegenleri/ الكواكب yarattı. (O gün) dünyanın ilk günüdür. Daha sonra göz açıp kapayıncaya kadar (geçen) bir sürede onları buldukları yerden hareket ettirdi. Böylelikle (Allah) her bir gezegene/ كوكب *Sind-Hind*/ السند هند günleri sayısınca, ilk tertip edildikleri şekildeki gibi, yaratıldıkları yere ve hepsi (birbirine) denk gelecek şekilde belirli bir yörünge oluşturdu. Daha sonra Allah, Tebâreke ve Teâlâ, dilediği şeklide hükmü yerine getirir. Söylediklerine göre, *Sind-Hind*/ السند هند (kitabından) dünyanın bütün günleri, gezegenlerin/ الكواكب, yaratıldıkları günde olduğu şekliyle, Koç (burcunun) (başlangıç) dakikasında toplu halde buldukları ve ilk dönüşü (başladıkları) andan itibaren 1.577.716.450.000 gündür. (Bu günlerin sayısı) 60.840.000.000 ay/ şehir ve 4.320.000.000 tam Güneş senesidir. Sene 365 gün, 1 çeyrek gün,

5 saat ve saatin 400 cüzden bir cüzüdür.

Daha sonra Hind'de hükümdarlığın durumu karışık bir hale geldi. Ülkede/ Bilâd ayrı hükümdarlıklar şeklinde uzun bir zaman geçti. Her topluluğun/ tâife hükümdarlığı vardı. Hatta hükümdarlar (birbirleriyle) savaştılar. Üzerlerine zayıflık çökmesinden korktular. Etraflarındaki milletlere nazaran hikmet, marifet ve akıl ehliydediler. Bunun üzerine bir adamın hükümdarlığında toplandılar ve Zâreh'i hükümdar yaptılar. Şanı yüce ve kudretli bir (hükümdardı.) Hükümdarlığı büyüdü ve saltanatı güçlendi. Hatta Bâbil topraklarına kadar ilerledi. Daha sonra

burayı geçip, İsrâiloğulları hükümdarlarının (sınırlarına kadar) vardı Süleyman b. Dâvud öldükten 20 sene sonra, İsrâiloğullarına saldıran (hükümdar) odur. O dönemde İsrâil hükümdarı Rahbeum b. Süleyman idi. Bunun üzerine İsrâiloğulları Allah Teâlâ'ya yakardılar. Nitekim Allah, Zâreh ve ordusuna ölümü musallat etti ve böylelikle (Zâreh) ülkesine/ bilâd geri döndü.

(Hind) hükümdarlarından bir (diğeri) Fûr'dur. Fars hükümdarını öldürünce, İskender/ الإسكندر onun ülkesine/ bilâd saldırdı. (İskender) Dâryûş'un hükümdarlığında bulunan Irak ve çevresindeki topraklara galip geldi. (Fûr'a) (kendi) itaatine girmesini emreden bir (mektup) yazmasının nedeni budur. Fûr (İskender'e) ordularıyla üzerine yürüdüğünü yazdı. (Fakat) İskender/ الإسكندر ansızın hareket etti, (Fûr'un) ülkesine/ bilâd vardı. Fûr karşısına çıkıp onunla savaştı. Fûr (İskender'in) karşısına fillerini çıkardı. İskender'e/ الإسكندر karşı üstündü. Zira fillerin önünde hiçbir şey duramıyordu. Bunun üzerine İskender/ الإسكندر bakırdan heykeller yaptırdı ve bunları yağ/ nef ve kükürt/ kibrît ile doldurup, içeriden ateşledi. (Bu heykelleri) öküzlerin üzerine yerleştirip, silahlarla kuşandırdı ve safların önüne sürdü. Karşılaştıkları zaman, adamlar bunları fillere doğru sürdüler. Yakınlarına geldiklerinde ise filler bunları hortumlarıyla kaldırmaya (çalışıyordu;) ancak bakır fillerin hortumlarına yapışıyor, (hortumları) yakıp kızartıyordu. (Fûr) yenilmiş olarak oradan ayrıldı. Hind birlikleri/ كراديس kaçıştılar ve (İskender) onları yenilgiye uğrattı. Daha sonra İskender/ الإسكندر, Hind hükümdarı Fûr'u mübârezeye davet etti. Onunla mübâreze etti ve İskender/ الإسكندر mübârezedeki (Fûr'u) öldürdü; askerlerini yok etti.

(Hind) hükümdarlarından bir (diğeri) Kîhen'dir. Hakîm, zeki ve edîb birisiydi. İskender/ الإسكندر, Fûr'dan sonra onu Hind topraklarına hükümdar kıldı. Kîhen fikrini kullandı. Hayal (Kuruntu)/ Tevehhüm hakkında ilk (söz) söyleyen kişiydi. Muhakkak ki tabiat hayal ettiğin şeye yönelir.

Faydalı olacak diye hayal ettiğin takdirde, zararlı (bir şey de) olsa, faydalı olur. Kîhen, bıldırcın otu/ البيش verdi. (Bıldırcın otu) öldürücü bir zehirdir. Daha sonra kalbinin üzerinde kar yığınlarının olduğunu hayal eder; böylece bıldırcın otu/ البيش kendisine zarar vermez; hatta rutubeti yanardı. (Kîhen) Allah'ın yarattıkları içerisinde zihni en sağlıklı, hafızası en güçlü ve zeki olanlardan birisiydi.

(Hind) hükümdarlarından bir (diğeri) Debşelîm'dir. Döneminde *Kelîle ve Dimne*¹² (isimli) kitap ortaya konuldu. (Kelîle ve Dimne'yi) ortaya koyan, kendisinin hakîmlerinden Beydebâ¹³ idi. (Kitabını) dikkate alınacak, akıl

¹² Kelîle ve Dimne, öğüt vermek amacını taşıyan Hint kökenli masal kitabıdır. Bkz: Adnan Karaismailoğlu, "Kelîle ve Dimne", *DİA*, C: 25, s. 210

¹³ Beydebâ, *Kelîle ve Dimne*'nin yazarı olduğu söylenen Hintli Brahman'dır.

sahiplerinin anlayacağı ve kendisiyle terbiye olunacak örneklerle oluşturdu. (Kitabın) ilk bölümü, yanındaki önde gelen arkadaşlarının ve asilerin (kendisine karşı) mücadele içerisinde oldukları “sultan” bölümüdür. (Bu durumda) nasıl sakın ve sâbit bir biçimde hareket etmek ve mücadele edenlerin sözleriyle aceleci davranmamak gerektiği (anlatılır.) (İlk bölüm) aslan/ esed ve öküz/ sevr bölümüdür.

İkinci bölüm, “işleri teftiş etme” bölümüdür. İşlerin sonuçlarının nasıl olacağı, neticesinin kötü olmaması için bozgunculuğa, aşırılığa ve tuzaklara karşı nasıl muamele edileceği (anlatılır.) (Bu bölüm) Dimne ile ilgili bilgileri araştırma bölümüdür.

Üçüncü bölüm, düşmanlar, onlardan ve hilelerinden kurtulma bölümüdür. (Bu bölümde) düşmanlık kazandıran sözler, düşmanları yönetme/ مداراة, fırsatları değerlendirme ve intikam alıncaya kadar yakarma/ tazarru’ (anlatılır.) (Bu bölüm) kargalar/ gurbân ve baykuşlar/ bûm bölümüdür.

Dördüncü bölüm, âlimlerle istişare etmek, emanet ve basiret ehli insanlardan yardım isteme ve akıl sahiplerine durumları açıklama bölümüdür. (Bu bölüm) بلاد bölümüdür.

Beşinci bölüm, iyilik (ihsan) bölümüdür. Kime iyilik yapmak gerektiği, yerli yerince yapılmadığı ve müstahak olmayan kişilere yüklendiği takdirde kötü şükürün/ سوء الشکر (iyiliği) nasıl bozacağı ve şükür ehli nezdinde (iyiliğin) yerinin nasıl bilineceği (anlatılır.) (Bu bölüm) kaplumbağa/ sülühfât, kaplan/ bebir, maymun/ kird ve marangoz/ neccâr bölümüdür.

Altıncı bölüm, bir işi başarmak, imkân dahilinde olanı kaybetmek güçlü olup (kazandıktan) sonra onu korumada âciz kalmak bölümüdür. (Bu bölüm) maymun/ kird ve kaplumbağa/ gaylem (bölümüdür.)

Yedinci bölüm, yönetim/ مداراة bölümüdür. Makam sahiplerine yaltaklanma, onların dostluklarını koruma, sapkınlara yönelme ve sonunda kötülükten kurtulma (anlatılır.) (Bu bölüm) kedi/ sennûr ve sıçan/ cüraz bölümüdür.

Sekizinci bölüm, sultanın yardımcılarını, akrabalarını ve girenleri tanınması bölümüdür.

(İçlerinden) kaba ve sövgülü olanları iyileştirmek, desteklerini kazanmak, işlerinde iffet ve dostluk ehlinden yardım istemek, yardımcılarının ve beraberinde bulunanların (durumlarının) soruşturulması, iyilerin ödüllendirilmesi, kötülük yapanların kötülüklerinin cezalandırılması (anlatılır.) (Bu bölüm) aslan/ esed ve çakal/ ibn âvé (bölümüdür.)

Dokuzuncu bölüm, kardeşlik, dostluk ve sıhhatli dostluklar üzerine olan bölümdür. Kardeşliğin değeri, (kardeşlikten doğan) faydanın çoğaltılması, onlardan faydalanılması ve zorluk ve bolluk zamanlarında yardımlaşma (anlatılır.) (Bu bölüm) halkalı güvercin/ hamâme mutavveka bölümüdür.

Onuncu bölüm, kendin zor durumda olduğunda insanlardan fayda istemek ve sonucunu düşünmek bölümüdür. (Bu bölüm) dışı aslan/ lübû'e ve atıcı/ isvâr bölümüdür.

Bazı Hind âlimleri şunları söyledi: “Hind ülkesinin halkı (arasında) arka arkaya ölümler meydana geldi. Hatta âlimleri de öldü. Hükümdarlık zayıfladı. Heşrân hükümdar olunca, Yahyâ'dan babalarının dininin hükümlerini istedi. Bunun üzerine (Yahyâ) kendisine Kıflân'ı getirdi. (Kıflân) dâhi birisiydi. (Heşrân'a:) “Muhakkak ki insanlar hayvanlardan bir cüzdür. Hayvanlar da canlılardan bir cüzdür. Canlılar ise dört tabiattadır. Bunlar, ateş, hava, su ve topraktır. Canlılar üç bölüme ayrılır. (Bunlardan) ilki bitkilerdir ve sadece büyürler. İkincisi, denizlerde bulunan sedef ve benzeri şeylerdir. Bunların hem büyümesi hem de hissetmesi vardır. Üçüncüsü, karadaki hayvanlardır. Bunların büyümesi, hissetmesi ve hareket etmesi vardır. Muhakkak ki Yaratıcı'nın düzeninde hayvanlar (sayıca) az olanlar ve hakir görülenlerdir. Onları bir düzene koyan ve hareket ettiren ise felektir.” dedi.

Hükümdar (Kıflân'a:) “Bana söylediklerinin şeklini/ صورة ve delilini göster.” dedi. Bunun üzerine (Kıflân, ortaya) bir tavla/ النرد koydu ve (hükümdara:) “Zamanın devrinin bir sene olduğu konusunda insanlar görüş birliğine vardılar. Bunun anlamı, (sene) 12 aydır. (Bir diğer) anlamıyla burçların (sayısı da) 12'dir. Ayın günlerinin (sayısı) 30 gündür. Bunun anlamı, her burcun 30 derecesi vardır. (Haftanın) günleri yedidir. Bunun anlamı hareket halindeki yedi gezegendir/ كوكب.” dedi. Böylelikle bunlara (birer) benzetme yaptı. Ardından seneyi (kendisine) benzeterek, (ortaya) bir zemin/ عرصه koydu. (Zemine) gündüz ve gece saatleri sayısınca 24 kare/ بيت yerleştirdi. Her bir bölgede/ nâhiye, senenin aylarına ve burçlarına benzer şekilde 12'şer kare/ بيت vardır. (Her bir bölgeye) ayın günlerine ve burçların derecelerine benzer şekilde 30'ar taş/ كلبا kondurdu. Gece ve gündüze benzeterek iki zar yerleştirdi. Her bir zarda altı yön bulunur. Zira, (altı) tam sayıdır ve yarısı/ 1/2, üçte biri/ 1/3 ve altıda biri/ 1/6 vardır.

Her zarda, yukarıdan aşağıya doğru bırakıldığında, yedi nokta vardır: 6'nın altında 1, 5'in altında 2, 4'ün altında ise 3 bulunur. (Bunlar) günlerin ve hareketli yedi gezegenin/ كوكب sayısına benzetilir. Yedi hareketli gezegen/ كوكب Güneş/ Şems, Ay/ Kamer, Satürn/ Zühal, Jüpiter/ Müşterî, Mars/ Merîh, Merkür/ Utârid ve Venüs/ Zühre'dir. Daha sonra iki adam arasında bir deneme/ محنة yaptı. Her birine birer yüzük taşı vererek: “Yukarıdan (zarı) bıraktığınızda, kimin (sayısı) çok ise başlama (hakkı) onundur.” Böylelikle iki zarı aldı ve attı. (Zarlarda) ortaya

çıkan (sayılara göre) taşların/ / كلاب yerini değiştirdi. Bu durumu feleğin kendisine yönlendirdiği şekilde, âcizin ulaştığı hazza örnek olarak (ortaya) koydu. Onun başına gelen mahrumiyet, feleğin (kendisine) yönlendirme hesabına göre, ileriye görme (durumdur.) Ortaya böyle bir (tablo) çıkınca, hükümdar (söylediklerini) kabul etti ve bu (hesap) ülkedeki/ memleke halk arasında yayıldı ve Hind halkı işlerini yedi hareketli gezegenin/ كوكب düzenine göre yürütmeye başladı.

Belehî hükümdar oldu. O dönemde, ülke/ memleke halkına bu din galip gelmişti. (Belehî) akıllı ve marifetliydi. Ülkesinin/ memleke halkının (gündeminde) olan şeyi görünce, (bu durum) ona kötü göründü. Daha sonra: “Brahmiyye/ برهمنیة” dinine bağlı kimse kaldı mı?” dedi. Akıl ve din (sahibi) bir adam gösterildi. (Adam) yanına gönderildi. (Yanına) gelince kendisine ikramda bulundu ve derecesini yükseltti. Daha sonra ülkesinin/ / memleke halkı (arasında) yayılan dinden bahsetti. Bunun üzerine (adam:) “Ey hükümdar! Ben bunun için ihtiyaç duyulan delili (size) sunacağım. (Bu delille) ileriye görmenin fazileti ve âcizliğin ortadan kalktığı yer/ mevda’ bilinir. Âcize karşı ileriye görenin, ihmalcı olana karşı çalışanın, kaybedene karşı tedbirli olanın ve cahile karşı âlim olanın anlaşılır olması için (size) iki kişi arasında (oylanan) bir şekil/ صورة getireceğim.” dedi ve (ortaya) bir satranç koydu. (Satrancın) Farsça’da anlamı “heşt-renc’dir/ رنج-هشت.” Heşt/ هشت sekiz, renc/ رنج ise tabaka/ صفح demektir. Daha sonra sekiz (kareye) sekiz (kare) alan oluşturdu. Böylelikle 64 kare/ بیت yaptı. (Buralara) 32 taş/ كلبا belirlendi. (Bu taşlar) iki renk olarak ayrılmıştı. Her bir renk 16 taştır/ كلبا. (Bu) 16 (taşı) altı (farklı) şekle böldü. (Bunlar:) Şah şekli/ شاه, vezir şekli/ فرزن, iki fil şekli/ فيلان, iki kale şekli/ رخان, iki at şekli/ فرسان ve piyonlar/ بيادق şekli. İşte bu iki katı/ زوج الزوج şeklinde türemiştir. Bu ise güzel bir hesaplama şeklidir. Zira, 64’ü (ikiye) bölersek, yarısı 32’dir. O da tüm taşların/ كلاب sayısıdır. Eğer 32’yi (ikiye) bölersek, yarısı 16’dır. O da taşların/ كلاب bir (renginin) sayısıdır.

Eğer 16’yı (ikiye) bölersek, yarısı 8’dir. O da her bir (renkteki) piyonların sayısıdır. Eğer 8’i (ikiye) bölersek, yarısı 4’tür. O da (her bir renkteki) iki kale/ رخان ve iki attır/ فرسان. Eğer 4’ü (ikiye) bölersek, yarısı 2’dir. O da ikiye bölünür ve geride sadece bir kalmış olur. Böylelikle hir bir (sayı) ikiye bölünmüş olur. Bu (bir) sayısı, sayı veya sayılan, çift ya da tekil değildir. Zira tekil (sayıların) ilki 3’tür.

Daha sonra hakîm şunları söyledi: “Savaşta daha üstün bir şey yoktur. Zira (savaşta) tedbirin fazileti, düşüncenin fazileti, ileriye görüşün fazileti, ihtiyatın fazileti, tâbi olmanın fazileti, tuzak kurmanın fazileti, korunmanın fazileti, kahramanlığın fazileti, cesaretin fazileti, kuvvetin fazileti, dayanıklı olmanın fazileti ve yiğitliğin fazileti ortaya çıkar. Eğer bunlardan birisi olmazsa, eksik olduğu şeyi bilmesi (gerekir;) zira geri dönüşü olmayan bir hata yapmıştır.

Buradaki âcizlik ruhu telef eder. Cehâlet, korumayı mübah kılar. İleriye görmeyi terk etmek, hükümdarlığı götürür. Düşüncenin zayıflığı, zararı (beraberinde) getirir. (Bir şeyi) eksik yapmak, hezimet sebebidir. İlmin azlığı, tabii ki, keşifleri gereksiz kılar. Tuzak kurmada bilginin az olması, tehlikeye savrulmaktır. Korunmayı terk etmek, düşmanlar için fırsattır. (Bütün bunları) savaş örneğinde ortaya koydu. Eğer (kararlarında) isabet ederse (sonu) zafer, hata ederse (sonu) helâk olur.

Hükümdar, delillerin sıhhatini görünce, hakîmin hikmetinin fazileti ortaya çıkmış oldu ve (görüşlerinde) isabet ettiğini ve güzel bir şekilde temsil getirdiğini anladı. Görmediği şey kendisine belirgin hale geldi. Ülkesinin/ memleke halkını topladı. Onlara Allah'ın (üzerlerinde bulunan) kederi nasıl açık ettiğini bildirdi ve (üzerinde) düşünüp taşınmalarını ve (gereğini) yerine getirmelerini emretti. Onlara: “Âlemde konuşan, düşünen, gülen, akıl eden bir canlı sadece insan olduğunu ve âlemde bulunan bütün şeylerin insanı çevrelediğini öğrenmiş olduk. Zira felek Yaratıcı'nın yarattığı her şeyi insan için toplar. (Bunun sebebi) zaman ve vakit açısından ihtiyaç duyduğu şeyleri öğrenmesi içindir. (Ayrıca) yeryüzünde bulunan bütün şeyleri, Allah'ın denizin dibinde, gökyüzünün havasında ve dağların tepelerinde yarattığı her şeyi (insanın) üstesinden gelebileceği şeyler haline getirdi. İnsan, Allah'ın yarattığı şeylere hükmedince, (bütün) bunları üç parçaya böldü ve üçte birini/ 1/3 yedi, üçte birini/ 1/3 emri altına aldı ve üçte birini/ 1/3 öldürdü. Kuşlar ve balıklar ile nimetlerden ve (diğer) develerden istediklerini yedi. Öküzü, eşeği ve (diğer binek) hayvanlarını/ devvâb emri altına aldı. Vahşi hayvanları, yılanları ve sürüngenleri öldürdü.

Daha sonra bunlar sayesinde bildiği, aklettiği, idrak ettiği ve anladığı aletleri ortaya çıkardı. (Allah) insanlardan bazılarını diğerlerine ilim, akıl ve anlayış olarak üstün kıldı.”

Hind âlimleri şöyle bir iddiada bulunmuşlardı: “Hûser bt. Belehît hükümdar olunca, karşısına bir hâricî çıktı.¹⁴ (Hûser bt. Belehît) akıllı bir kadındı. (Kendisine karşı çıkan hâricîye) oğlunu gönderdi. Dört çocuğu vardı. (Ancak) bu hâricî oğlunu öldürdü. Bu durum ülkesinin/ memleke halkına ağır geldi. (Bu olayı) haber verme konusunda tedirginliğe düştüler. Bunun üzerine hakîmlerinden birisi olan ve kendisine Kıflân denilen hakîmin etrafında toplandılar. (Kıflân) hikmet, anlayış ve görüş sahibi (birisiydi.) Durumu kendisine anlattılar. Hakîm: “Bana üç gün (süre) verin/ انظروني.” dedi. (Dediği gibi) yaptılar. (Kıflân) düşünmeye başladı. Daha sonra talebelerinden birisine: “Bana bir marangoz ve siyah ve beyaz olarak iki farklı renkte tahta getirin.” dedi. Kendisine becerikli bir marangoz ile siyah ve beyaz olarak iki farklı renkte tahta

¹⁴ Hâricî, dinî ve siyasî konulardaki aşırı görüşleri ve faaliyetleriyle tanınan fırkadır. Bkz: Ethem Ruhi Fiğlalı, “Hâricîler”, *DİA*, C: 16, s. 169

getirdiler. (Kıflân) satrancın şeklini/ صورة oluşturdu ve marangoza (bunu yapmasını) emretti. Marangoz (satranç) yaptı. Daha sonra (Marangoza:) “Bana sepilenmiş deri getir.” dedi ve (derinin içine) “64 kare/ بیت çizmesini” emretti. (Marangoz) bu şekilde yaptı. (Derinin) etrafını/ nâhiye dikti. İkisini bir araya getirip, bağladı ve sağlaştırdı. Daha sonra talebesine: “Bu kendin gitmeden (yapılan) bir savaştır.” dedi.

Daha sonra ülkesinin/ memleke halkı kendisine geldi. (Satranç) onların karşısına çıkardı. (Satranç) gördükleri zaman, bunun kimsenin (içeriğini) bilemediği bir hikmet olduğunu anladılar. Talebesi ile (karşılıklı) oynamaya/ تجال began. (Bir taraftan) şah öldü/ مات, (diğer taraftan) şah galip geldi/ غلب. Kıflân’ın (durumunu) hükümdara haber verdiler. (Kıflân’ı) getirtti ve hikmetini kendisine göstermesini istedi. (Kıflân) beraberinde satranç olduğu halde talebesini getirdi. Daha sonra (satranç) aralarına koydu ve oynamaya (başladılar.) İkisinden bir arkadaşına galip geldi ve ona: “Şah öldü/ مات.” dedi. (Hükümdar Hûser) ürkü ve demek istediklerini anladı. Kıflân’a: “Oğlum öldürüldü mü?” dedi. Bunun üzerine (Kıflân:) “Bunu sen söyledin.” dedi. (Hükümdar Hûser) hâcibine: “Bana taziyede bulunmaları için insanları içeri al.” dedi. (Taziyeyi) bitirince, Kıflân’ı getirtti ve ona: “İhtiyacımı iste!” dedi. (Kıflân:) “Bana (satrançtaki) kareler/ بيوت sayısınca buğday vermeni istiyorum. İlk kare/ بیت için bir tane, ikinci kare/ بیت için iki tane, üçüncü karede/ بیت ikiye katlanacak ve (diğer kareler için) sonuna kadar bu hesaplama üzere devam edecek.

(Hükümdar Hûser:) “(Bu buğdayların) miktarı nedir ki?” dedi ve ardından buğdayın hazırlanmasını emretti. (Fakat, elinde buğday türünden) bir şey kalmadı ve hatta ülkesindeki/ beled buğdaylar tükendi. Daha sonra buğdayı para/ mâl ile ikâme ettiler ve (sonunda) para da/ mâl da tükendi. (Buğdayın miktarı) çoğalınca, (Kıflân:) “Benim bu kadarına ihtiyacım yok. Dünyadaki az bir miktar bana yeter.” dedi.

(Hükümdar Hûser, Kıflân’a) “istediği (buğday) tanelerinin miktarını” sordu. (Kıflân) şunları söyledi: “Satrançta bunları sayısı şu şekildedir: İlk satır, 255 (tanedir.)

İkinci (satır), 32.768 (tanedir.)

Üçüncü (satır), 8.388.608 (tanedir.)

Dördüncü (satır), 1.474.836.048 (tanedir.)

Beşinci (satır), 549.755.813.888 (tanedir.)

Altıncı (satır), 140.737.488.355.328 (tanedir.)

Yedinci (satır), 36.280.797.189.639.068 (tanedir.)

Sekizinci (satır), 9.000.223.372.360.854.775.808 (tanedir.)

Satrançta bütün bunları toplamı 818.446.744.073.709.551.615 (tanedir.)”

(Hükümdarlardan bir diğeri) hakîm Sindbâz zamanında (yaşayan) hükümdar Kûş'tur. Kûş, *Kadınların Tuzakları Kitabı*'ni ortaya koyandır.

Hindliler hikmet ve bakış/ nazar sahibidirler. Bütün hikmetlerde insanların önündedirler. Yıldız (biliminde) onların sözleri en sıhhatli sözlerdir. Yunanlıların, Farsların ve diğerlerinin (hakkında) konuştukları ilimlerin her biri, içlerinde *Sind-Hind*'in/ السند هند bulunduğu kitaplarından türemedir. Onların tıp (alanındaki) sözleri de öncüdür. (Bu alanda) tedavi şekilleri, (hastalıkların) ilaç ve tedavi bilgisi üzerine *Sesred*/ سسررد olarak isimlendirdikleri bir kitapları vardır. (Ayrıca) ilaçsız 404 tedavi şekli ve bilgisi üzerine *Şerk*/ شرك *Kitabı* ve *Nidân*/ نيدان *Kitabı* vardır. (Ayrıca) anlamı “Başarının Şekli” olan *Sind-Hişân*/ سند هشان bir kitap vardır. (Ayrıca) Hindlilerin ve Rumların sıcak ve soğuk ile ilaçların gücü ve senenin bölümleri/ tafsîl konusunda ihtilafa düştükleri bir kitap vardır. (Ayrıca) ilaçların/ akâkîr isimleri üzerine bir kitap vardır. Her bir ilacın 10 ismi vardır. (Hindlilerin) bunların dışında, tıp kitapları vardır. Onların felsefe, mantık ve ilimlerin usûlü üzerine (kitapları) mevcuttur. Mantık ilminin sınırları üzerine *Tûfâ*/ توفاف *Kitabı*, Hind ve Rum felsefesi üzerine *Tefâvüt*/ تفاوت *Kitabı* onlardan birkaçıdır. (Hindlilerin) kitapları çoktur. (Ancak) anlatması uzun sürer ve sunumu zaman alır.

Hindlilerin dini Brahmiyye'dir/ برهمية. İçlerinde putlara tapanlar da vardır. Ülkelerinin/ Beled enlem ve boylam olarak geniş olması nedeniyle, çeşitli yurtları/ ممالك ve farklı hükümdarları vardır. Hükümdarlarının ilki günümüzde İslâm yurdu/ Dârü's-Selâm olan ve (Hind) ülkesinin/ bilâd sınırına (hükmeden) Dânek'tir. (Dânek) kudretli bir hükümdardır. Yurdu/ memleke geniş, (nüfusunun) sayısı çoktur. Ondan sonra (gelen) Ruhmâ'dır. (Kendisi) kudretli, ülkesi/ bilâd kıymetlidir. (Ülkesi) deniz kenarındadır. Ülkesinde/ Beled altın ve buna benzer (kıymetli cevherler) vardır. Daha sonra Belherâ'nın yurdu/ memleke gelir. Daha sonra Kemkem (ülkesi) ve onların yanında Sâc (ülkesi) yer alır.¹⁵ Onların ülkeleri/ bilâd geniştir. Daha sonra Tâfin yurdu/ / memleke gelir. Onları beyaz yüzlü bir topluluktur/ kavm. Daha sonra Kenbâyeh yurdu/ / memleke, Tarsûl yurdu/ memleke, Mevşeh yurdu/ memleke ve Mâyed yurdu/ memleke gelir. Bu yurtları/ memâlik Çin sınırındadır ve Çinlilerle savaşır. Daha sonra Serendib yurdu/ memleke gelir. Daha sonra Kamâr yurdu/ memleke gelir.

¹⁵ İbn Hurdazbih bu bölgeyi şu ifadelerle anlatır: “Sâc ülkesi/ bilâd, Kemkem'e bitişiktir. Bundan sonrası Tâfin hükümdarı(nın ülkesi), ondan sonrası Câbe (ülkesi), ondan sonrası kendisinin Tâtariyye dirhemleri bulunan Cürz hükümdarı(nın ülkesi), ondan sonrası Gâbe (ülkesi), ondan sonrası ise Ruhmâ hükümdarı(nın ülkesidir.) Bütün buraların arası 1 yıllık mesafedir. Anlattıklarına göre, (Ruhmâ hükümdarının ülkesinde) 1.500 fil, kadife/ muhammel kutniyye (kumaşından) elbiseler ve Hindî öd (ağacı) bulunur. Ondan sonrası Kâmirûn hükümdarı(nın ülkesidir.) Onun yurdu/ memleke Çin'e bitişiktir.” Bkz: İbn Hurzdabih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev: M. Ağarı, İst. 2019, s. 67

(Kamâr) görkemli ve (ticareti) güçlü bir yurttur/ memleke. Hükümdarları bu (zenginlik) dolayısıyla öne geçmiştir. Daha sonra Deybül yurdu/ memleke gelir. Daha sonra Fârit/ memleke gelir. Daha sonra Saylemân/ memleke gelir. Onların yurtlarından/ memâlik birini kadınlar yönetir.¹⁶

SONUÇ

Görüldüğü üzere Ya'kûbî bu kısa fasılda bize son derece önemli bilgiler vermektedir. Matematik üzerine vermiş olduğu temel bilgilerin ardından Yedi İklim bahsine geçmektedir. İşin ilginç yönü, Ya'kûbî'nin bu teoriyi coğrafya eseri olan *Ülkeler Kitabı*'nda¹⁷ kullanmamış olmasıdır. Tarih'in Yedi iklime göre bir tasnif yapan ve sınırlarını veren Ya'kûbî, coğrafya eseri *Ülkeler Kitabı*'nı Irak ekolü çerçevesinde bir Dünya coğrafyası olarak hazırlamıştır.¹⁸ Yedi iklim anlatımının ardından coğrafi verilerine devam eden Ya'kûbî, daha sonra Hind hükümdarlarını anlatmayı sürdürmektedir. Debşelm döneminin anlatırken Kelile ve Dimne'nin bölümlerinden bahsetmekte ve her bir bölümün içeriğini vermektedir. Hind kökenli iki oyun olan tavla ve satrancın nasıl ortaya çıktıklarını ve ne anlama geldiklerini detaylı olarak anlatmaktadır. Sonuçta bize dönemin Hind yurdunu ve durumunu anlamamıza yarayacak detaylı bilgiler vermektedir.

KAYNAKÇA

- Ağarı, Murat, "Irak ve Belh Coğrafya Ekolleri ve ilk Temsilcileri- ibn Hurdazbih, Ya'kubi ve istahri", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 14, Sayı: 34, 2007, ss.: 169-192
- Ağarı, Murat, "İslâm Coğrafyacılarında Yedi İklim Anlayışı", *AÜF Dergisi*, C.: 47, Sayı: II, 2006, ss.: 157-176
- Ağarı, Murat, "Ya'kûbî", *DİA*, C: 43, s. 287
- Ansari, A. S. Bazmee, "Deybül", *DİA*, C: 9, s. 262
- Aydın, Cengiz-Gülseren Aydın, "Batlamyus", *DİA*, C: 5, s. 197
- Bilge, Mustafa L., "Okyanus", *DİA*, C: 33, s. 341
- Bilgin, Turgut, *Genel Kartografya (Kartografyanın Tarihçesi, Projeksiyonlar, Harita Alma ve Yapmanın Esasları)*, İstanbul, İÜEF yay., 1983
- Çelebi, İlyas, "Ye'cûc ve Me'cûc", *DİA*, C: 43, s. 373-74
- Karaismailoğlu, Adnan, "Kelile ve Dimne", *DİA*, C: 25, s. 210

¹⁶ Ya'kûbî, Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Dâru Sadr, Beyrut, ts., C: I, ss: 84-94

¹⁷ Ya'kûbî, *Ülkeler Kitabı*, çev: M. Ağarı, İst., Ayışığı Kitapları, 2021

¹⁸ Konu ile ilgili olarak bkz: Murat Ağarı, "Irak ve Belh Coğrafya Ekolleri ve ilk Temsilcileri- ibn Hurdazbih, Ya'kubi ve istahri", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 14, Sayı: 34, 2007, ss.: 169-192

Fığlalı, Ethem Ruhi, “Hâriciler”, *DİA*, C: 16, s. 169

İbn Hurzdabih, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, çev: M. Ağarı, İst. 2019

Nasr, S. Hüseyin, *İnsan ve Tabiat*, çev: N. Avcı, İstanbul: İşaret yay., 2. bsk., 1998

Tuncel, Metin, “Nasîbîn”, *DİA*, C: 33, s. 269

Tümer, Günay, “Brahmanizm”, *DİA*, C: 6, s. 329

Unat, Yavuz, “Zic”, *DİA*, C: 44, s. 397

Yûsuf Halaçoğlu, “Fersah”, *DİA*, C: 12, s. 412

Ya'kûbî, Ya'kûbî, *Târîhu 'l-Ya'kûbî*, Dâru Sadr, Beyrut, ts.

Ya'kûbî, *Ülkeler Kitabı*, çev: M. Ağarı, İst., Ayışığı Kitapları, 2021

Yâkût el-Hamevî, *Mu'cem*, Dâru Sâdır, Beyrut, ts.